

แซนโฎนตา: พลวัต บทบาท และนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม San Don Ta: Dynamics, Roles, and Cultural Recreational Innovation

¹เดชภณ ทองเติม

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

อีเมล: spsc_network@hotmail.com

วันรับบทความ: 12 กันยายน 2568 | วันแก้ไขบทความ: 7 ธันวาคม 2568 | ตอรับบทความ: 8 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

ในภูมิทัศน์ทางสังคมร่วมสมัยที่โลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้ง ประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมรได้ปรากฏขึ้นในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งความต่อเนื่องของคติความเชื่อดั้งเดิมและการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ จากพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษได้ขยายตัวเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ดิจิทัลที่มีชีวิตชีวา และทำหน้าที่เป็นพื้นที่นันทนาการเชิงวัฒนธรรมอย่างโดดเด่น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์พลวัตของประเพณีแซนโฎนตาในฐานะพื้นที่นันทนาการทางวัฒนธรรม 2) อธิบายบทบาทของกิจกรรมนันทนาการภายในประเพณี 3) สังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของมิตินันทนาการจากอดีตสู่ปัจจุบันภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโลกาภิวัตน์ และ 4) เสนอแนวทางการพัฒนาประเพณีแซนโฎนตาในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยอาศัยการวิเคราะห์เชิงเอกสาร การสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิด และสังเกตการณ์ภาคสนามในงานประเพณี แซนโฎนตา ประจำปี 2568 ของอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ประเพณีแซนโฎนตาได้พัฒนาจากพิธีกรรมครอบครัวสู่ “ระบบนิเวศนันทนาการเชิงวัฒนธรรม” ที่หล่อหลอมสุขภาวะองค์กรรวม ความสัมพันธ์ทางสังคม และ อัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกิจกรรมทั้งพิธีกรรมและการแสดงทางวัฒนธรรม โดยการเปลี่ยนผ่านสู่เทศกาลสาธารณะและพื้นที่ดิจิทัลภายใต้แรงขับเคลื่อนจากเศรษฐกิจและนโยบายรัฐ ทำให้ประเพณีต้องเผชิญความท้าทายจาก “การแปรเปลี่ยนเป็นสินค้าเชิงนันทนาการ” ซึ่งอาจลดทอนคุณค่าทางจิตวิญญาณดั้งเดิม ดังนั้นบทความจึงได้เสนอแนวทางการพัฒนานวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้ประเพณีแซนโฎนตาดำรงอยู่ทั้งในฐานะมรดกวัฒนธรรมและนวัตกรรมนันทนาการ ที่เกื้อหนุนการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แซนโฎนตา ; นันทนาการเชิงวัฒนธรรม ; สุขภาวะองค์กรรวม ; พลวัตวัฒนธรรม ; ความยั่งยืน

Abstract

In the contemporary social landscape shaped by globalization, the creative economy, and digital technology, the San Don Ta tradition of the Thai-Khmer community has emerged as a cultural sphere that reflects both the continuity of ancestral belief systems and its adaptive transformation in response to modern societal changes. Originating as a family-based ritual of dedicating merit to ancestors, the tradition has expanded into lively public and digital spaces and now functions prominently as a form of cultural recreation. This article aims to: 1) analyze the dynamics of San

Don Ta as a cultural recreational space, 2) explain the roles of recreational activities within the tradition, 3) synthesize the transformation of its recreational dimensions from past to present under the influence of economic, social, political, and globalizing forces, and 4) propose guidelines for developing the San Don Ta tradition as a sustainable cultural recreational innovation. Drawing on documentary analysis, conceptual synthesis, and field observations conducted during the 2025 San Don Ta Festival in Khukhan District, Sisaket Province, the analysis reveals that the tradition has evolved into a cultural recreational ecosystem that nurtures holistic well-being, strengthens social relations, and reinforces community identity through ritual practices and cultural performance activities. Its expansion into public festivals and digital platforms, driven by economic opportunities and state policy, has also introduced challenges related to recreational commodification that may diminish its original spiritual values. Consequently, this article proposes a framework for advancing sustainable cultural recreational innovation to ensure that the San Don Ta tradition endures as both a vital cultural heritage and a recreational practice that supports the long-term social development of Thailand.

Keywords: San Don Ta; Cultural Recreation; Holistic Well-being; Cultural Dynamics; Sustainability

บทนำ

สังคมไทยร่วมสมัยกำลังเผชิญพลวัตทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วภายใต้แรงส่งของโลกาภิวัตน์ ดิจิทัลวัตน์ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้วัฒนธรรมไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะ “มรดก” ที่คงรูป หากแต่กลายเป็นกระบวนการที่ถูกแปลความหมายสร้างใหม่ และหมุนเวียนในพื้นที่ทางสังคมหลายระดับพร้อมกัน โดยความแพร่หลายของแพลตฟอร์มดิจิทัล การสื่อสารแบบเรียลไทม์ และความเป็นสังคมภาพ (visual society) ทำให้พิธีกรรมและประเพณีที่เคยเป็นเรื่องภายในครัวเรือนถูกผลักดันเข้าสู่สายตาสาธารณะในรูปแบบที่หลากหลายและมีพลวัตมากขึ้น ทั้งยังนำไปสู่การเปลี่ยนสถานะของ “เวลาเชิงพิธีกรรม” ให้กลายเป็น “เวลาว่างเชิงวัฒนธรรม (cultural leisure time)” ที่ผู้คนใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ แสดงตัวตน และประกอบสร้างความหมายร่วมกันในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Wright, 2022) ซึ่งความเคลื่อนไหวนี้ยังทำให้ประเพณีกลายเป็นพื้นที่ที่วัฒนธรรม ศรัทธา ความบันเทิง และเศรษฐกิจท้องถิ่นมาบรรจบกัน โดยสะท้อนบทบาทของทุนทางสังคม (social capital) ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน การมีส่วนร่วม และอัตลักษณ์ร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของสังคมไทยในทศวรรษปัจจุบัน

ในบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ประเพณีแซนโตนตา (San Don Ta) ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในเขตแถบอีสานใต้ของไทย ถือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน โดยแก่นคติของประเพณีตั้งอยู่บนความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่กลับมาได้รับส่วนบุญในเทศกาลสารทเดือนสิบ

ซึ่งหล่อหลอมความกตัญญู ความสัมพันธ์ของเครือญาติ และจริยธรรมแบบชุมชนสืบทอดกันมายาวนาน (ยโสธารา ศิริภาพระภากร, 2561; วรี เรืองสุข และธีระพงษ์ ทศวัฒน์, 2567) ทว่า ในสังคมปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้ดำรงอยู่เฉพาะในมิติส่วนตัว หากได้ก้าวสู่พื้นที่สาธารณะและเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเทศกาลของท้องถิ่น โดยหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) เข้ามามีบทบาทในการยกระดับประเพณีให้เป็นงานเทศกาลเต็มรูปแบบ มีการจัดขบวนแห่เชิงสุนทรีย์ การประกวดสำหรับเช่นไหว้ การแสดงศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ดึงดูดผู้คนในวงกว้าง ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้ประเพณีแซนโฎนตาขยายตัวเป็นพื้นที่นันทนาการสาธารณะ (public recreation space) ที่ตอบสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่ ทั้งด้านการพักผ่อน การท่องเที่ยว การเรียนรู้ และการแสดงออกทางอัตลักษณ์ ขณะเดียวกันยังทำให้ประเพณีทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดให้คนต่างวัย ต่างภูมิภาค และต่างภูมิวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทย-เขมร อย่างลึกซึ้ง (พระครูรัตนญาณโสภิต, 2563) การเปลี่ยนผ่านนี้จึงไม่เพียงเป็นการรักษาประเพณี หากเป็นการประกอบสร้างบทบาทใหม่ของประเพณีในฐานะเครื่องมือทางสังคมและนันทนาการของยุคปัจจุบัน

ซึ่งจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าการศึกษานี้เกี่ยวข้องกับประเพณีแซนโฎนตาจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังคงเน้นการอธิบายมิติความเชื่อ พิธีกรรม หรือบทบาทของวัฒนธรรมเป็นหลัก (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และอุทัย ภูคคหิน, 2562; พระครูรัตนญาณโสภิต และพระมหามิตร ฐิตปัญโญ, 2562; พระนิต จารุวณโณ และคณะ, 2564; พระสมพงษ์ จันทวิโส, 2558) โดยมีลักษณะพรรณนาเชิงวัฒนธรรม ยังขาดกรอบการสังเคราะห์เชิงระบบเกี่ยวกับนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreation) ซึ่งมีบทบาทชัดเจนในงานประเพณี เช่น การละเล่นพื้นบ้าน การบรรเลงดนตรี การรวมญาติ และกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ที่เสริมสร้างสุขภาวะและความสัมพันธ์ในชุมชน (Henderson et al., 2004) ทั้งที่เป็นมิติสำคัญของการทำความเข้าใจบทบาทร่วมสมัยของประเพณี ด้วยเหตุนี้ บทความจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์พลวัตของประเพณีแซนโฎนตาในฐานะพื้นที่นันทนาการทางวัฒนธรรม 2) อธิบายบทบาทของกิจกรรมนันทนาการภายในประเพณี 3) สังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของมิตินันทนาการจากอดีตสู่ปัจจุบันภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโลกาภิวัตน์ และ 4) เสนอแนวทางพัฒนาประเพณีแซนโฎนตาในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ในรูปของระบบนิเวศนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreation ecosystem) เพื่อเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของนันทนาการในประเพณีแซนโฎนตาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางวิชาการ การกำหนดนโยบาย และการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ควบคู่กับการสืบสานมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทำความเข้าใจประเพณีแซนโฎนตาในฐานะพื้นที่นันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องมองข้ามกรอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมไปสู่การพิจารณาว่าแต่ละกิจกรรมได้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างความหมายคุณค่าทางสังคม และสุขภาวะของผู้คนอย่างไร ดังนั้น การสังเคราะห์แนวคิดเชิงทฤษฎีหลายชุดจึงเป็น

สิ่งจำเป็น เนื่องจากแต่ละทฤษฎีสามารถอธิบายพลวัตคนละมิติของประเพณี ทั้งการใช้เวลาว่าง การผลิตซ้ำประเพณี การสื่อสารวัฒนธรรมผ่านเทคโนโลยี และการสร้างคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ต่อชุมชน การบูรณาการกรอบคิดเหล่านี้ทำให้เห็นว่าประเพณีแซนโฌนาตาเป็นระบบนันทนาการที่มีชีวิต ซึ่งดำรงอยู่ในความเชื่อ พิธีกรรม และการใช้ชีวิตร่วมสมัยอย่างประณีตสอดประสาน ดังนี้

1. นันทนาการเชิงวัฒนธรรมและพลวัตของเวลา

การทำความเข้าใจแซนโฌนาตาในฐานะพื้นที่นันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องเริ่มจากการวิเคราะห์พลวัตของเวลาที่เปลี่ยนจากเวลาเชิงพิธีกรรมซึ่งเน้นการประกอบศาสนกิจไปสู่เวลาเชิงนันทนาการที่ผู้คนใช้เพื่อสร้างความหมายร่วมในชุมชน โดยทฤษฎีนี้เน้นการเชิงวัฒนธรรมชี้ให้เห็นว่าเวลาว่างเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการสืบสานมรดกทางสังคม (Jansen-Verbeke & Dietvorst, 1987) ซึ่งเมื่อพิจารณาแซนโฌนาตา กิจกรรมที่ครอบครัวและเครือญาติร่วมกันจัดเตรียมสำหรับเช่นเพื่ออุทิศแด่บรรพบุรุษจึงมิได้เป็นเพียงพิธีกรรม หากแต่ทำหน้าที่เป็นนันทนาการเชิงความสัมพันธ์ที่หล่อเลี้ยงความผูกพันระหว่างรุ่น ขณะเดียวกัน องค์ประกอบพิธีกรรมบางประการ เช่น พิธีรำบำเพ็ญจิตใจมะมวด ที่ใช้ดนตรีกันตรึมประกอบการประกอบพิธี (โยธธารา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2564) ได้รับการตีความใหม่ให้เป็นนันทนาการเชิงบำบัดในเชิงสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากมีบทบาทในการคลายความตึงเครียด ส่งเสริมความผ่อนคลายทางอารมณ์ และสร้างความสมดุลด้านจิตใจของผู้เข้าร่วม สถานะของกิจกรรมเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าแซนโฌนาตามิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของความศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นพื้นที่เวลาที่ชีวิต ซึ่งเชื่อมโยงความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับการแสวงหาสุขภาวะองค์รวมของผู้คนในสังคมร่วมสมัย โดยผู้เข้าร่วมใช้เวลาเชิงนันทนาการเพื่อฟื้นฟูพลังชีวิต เสริมสร้างความหมาย และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้แซนโฌนาตากลายเป็นตัวอย่างเด่นชัดของระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานพิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม และความต้องการด้านสุขภาวะร่วมสมัยไว้อย่างกลมกลืน

2. ประเพณีประดิษฐ์ในฐานะกระบวนการประกอบสร้างพื้นที่นันทนาการสาธารณะ

การเปลี่ยนผ่านของแซนโฌนาตาจากพิธีกรรมภายในครอบครัวสู่เทศกาลสาธารณะระดับจังหวัด สะท้อนพลวัตของการประดิษฐ์ประเพณี (invented tradition) ซึ่งมีได้เป็นกระบวนการรักษารูปแบบเดิมอย่างเคร่งครัด หากเป็นการคัดเลือก ปรับเปลี่ยน และผลิตซ้ำความหมายของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย (Hobsbawm & Ranger, 2012; Gray, 1991) ซึ่งภายใต้บริบทนี้ นันทนาการทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำกับการเปลี่ยนแปลง โดยกิจกรรมที่เน้นความสุนทรีย์และการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ขบวนแห่ การประกวดเครื่องเซ่นไหว้ หรือการแสดงศิลปวัฒนธรรม การแสดงเชิงนันทนาการ (recreational performance) ที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนแสดงอัตลักษณ์ของตนในเวทีสาธารณะ การจัดงานโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ให้อยู่ใหญ่ขึ้นจึงมิใช่เพียงการขยายขนาดของประเพณี แต่เป็นการสร้างพื้นที่นันทนาการสาธารณะที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ร่วมผลิตความหมายและผู้สร้างประสบการณ์ร่วม อีกทั้งการปรับรูปแบบพิธี “จูนโฌนาตา” จากการขอพรผู้อาวุโสในเครือญาติไปสู่พิธีที่ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ให้พรเป็นตัวอย่างเด่นชัดของกระบวนการปรับบริบทใหม่ของพิธีกรรม (recontextualization) ที่ผนวกมิติของรัฐเข้าไว้

ในประเพณีร่วมสมัย ส่งผลให้ประเพณีถูกตีความใหม่เป็นกลไกที่เชื่อมโยงอำนาจ ความศรัทธา และความบันเทิงชุมชนอย่างแนบเนียน (สารภี ขาวดี, 2560) ซึ่งกระบวนการประดิษฐ์ในลักษณะนี้ทำให้ชนโขนตา กลายเป็นเวทีที่สร้างทั้งอัตลักษณ์ ความภาคภูมิใจร่วม และความเป็นเอกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมร โดยใช้ขั้นตอนการเป็นภาษาสัญลักษณ์ร่วมในการประกอบสร้างความทรงจำ ความสัมพันธ์ และสถานะทางวัฒนธรรมของชุมชนในสังคมร่วมสมัย

3. นันทนาการกับทุนทางวัฒนธรรมและอำนาจละมุนในยุคดิจิทัล

การทำความเข้าใจบทบาทของชนโขนตาในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ Bourdieu ซึ่งมองว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจได้เมื่ออยู่ในเงื่อนไขที่เหมาะสม (Bourdieu, 2018) ในบริบทของชนโขนตาทักษะการนันทนาการที่จัดขึ้นในรูปแบบเทศกาล เช่น การประกวดสำรับเขมร การจัดขบวนแห่เชิงสุนทรีย์ หรือการรำแม่มด (มะมั่วต) ได้ทำให้ทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกทำให้มองเห็นในเชิงสาธารณะ และถูกแปลงเป็นคุณค่าที่วัดได้ทั้งในมิติอัตลักษณ์และมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้นันทนาการกลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเพิ่มพลังให้กับทุนทางวัฒนธรรม อีกทั้ง สัญลักษณ์อย่าง “กันตังดาร์” ซึ่งสะท้อนความกตัญญูและความสามัคคีของชุมชน จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงในพิธีกรรม แต่ถูกยกระดับเป็นภาษาทางนันทนาการที่สร้างอำนาจละมุน (soft power) ที่ดึงดูดสายตาสาธารณะ และสร้างความประทับใจต่อกลุ่มคนภายในและภายนอกพื้นที่ (พระมหาดินราช ภูมิเมธ, 2561)

เมื่อประเพณีเข้าสู่ยุคดิจิทัล บทบาทของนันทนาการยิ่งขยายออกสู่มิติใหม่ผ่านสิ่งที่เรียกว่าพื้นที่นันทนาการดิจิทัล (digital recreation landscape) ซึ่งสื่อออนไลน์กลายเป็นเวทีสำคัญที่ทำให้ภาพพิธีกรรมเรื่องเล่า และองค์ความรู้เกี่ยวกับชนโขนตาแพร่กระจายออกไปอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน (ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2567) การเผยแพร่คลิปพิธีรำแม่มด การถ่ายทอดสดขบวนแห่ หรือการผลิตคอนเทนต์เกี่ยวกับความหมายของเครื่องเซ่นไหว้ ล้วนเป็นรูปแบบใหม่ของ “นันทนาการเชิงสื่อสาร” ที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงประเพณีได้ง่ายขึ้น และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทในฐานะผู้สร้างเนื้อหาและผู้ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ความเร็วและความสาธารณะของสื่อดิจิทัลก็ทำให้เกิดความท้าทายที่ต้องพิจารณา เช่น ความเสี่ยงของการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ (desacralization) การนำพิธีกรรมไปใช้ในบริบทที่เน้นความบันเทิงมากกว่าความเคารพ หรือการเปลี่ยนแรงจูงใจจากการทำบุญเพื่อบรรพบุรุษเป็นการผลิตภาพเพื่อสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งความท้าทายเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการแปลงทุนทางวัฒนธรรมผ่านนันทนาการดิจิทัลต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ทั้งนี้เพื่อรักษาสมดุลระหว่างคุณค่าดั้งเดิมและการปรับตัวให้สอดคล้องกับสื่อร่วมสมัย

เมื่อพิจารณากรอบแนวคิดทั้งสาม ได้แก่ นันทนาการเชิงวัฒนธรรม ประเพณีประดิษฐ์ และทุนทางวัฒนธรรมกับอำนาจละมุนในยุคดิจิทัล จะเห็นได้ว่าประเพณีชนโขนตาดำรงอยู่ในฐานะระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งเกิดจากการสอดประสานของพลวัตหลายระดับอย่างเป็นระบบ โดยกรอบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมช่วยอธิบายการแปลงเวลาเชิงพิธีกรรมไปเป็นเวลาเชิงนันทนาการที่ใช้สร้างความหมายร่วมและ

ฟื้นฟูสุขภาพ ขณะนี้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ทำให้เห็นกระบวนการที่พิธีกรรมถูกเลือกสรร ปรับเปลี่ยน และผลิตซ้ำเพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้สร้างประสบการณ์ร่วมในเวทีสาธารณะ ส่วนกรอบทุนทางวัฒนธรรมและอำนาจละมุนในยุคดิจิทัลเผยให้เห็นศักยภาพของกิจกรรมและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการแปรเปลี่ยนเป็นคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์ทั้งในพื้นที่จริงและพื้นที่สื่อร่วมสมัย การบูรณาการแนวคิดทั้งสามจึงชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประเพณีแขนงไหนตาไม่ใช่เพียงพิธีกรรมจารีต แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้คนใช้เวลาว่างเพื่อสร้างความหมาย สร้างความสัมพันธ์ และส่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่ตอบรับกับสังคมร่วมสมัย ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการวิเคราะห์พลวัตของประเพณีในหัวข้อต่อไปอย่างลุ่มลึกและเป็นระบบยิ่งขึ้น

พลวัตและภูมิทัศน์ของประเพณีแขนงไหนตาในฐานะพื้นที่นันทนาการ

การทำความเข้าใจประเพณีแขนงไหนตาในฐานะระบบนิเวศนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องมองเห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่ซับซ้อนและต่อเนื่องระหว่างความเชื่อดั้งเดิม การสร้างสัญลักษณ์ร่วมของชุมชน และพลังของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เร่งการเปลี่ยนภาพของประเพณีให้เป็นพื้นที่ที่มีชีวิต โดยประเพณีไม่ได้คงอยู่เพียงในฐานะพิธีกรรมที่ทำซ้ำตามจารีต แต่กลายเป็นพื้นที่ร่วมประสบการณ์ที่ผสมผสานศาสนา สังคม เศรษฐกิจ และดิจิทัลเข้าด้วยกัน จนก่อรูปเป็นระบบนิเวศนันทนาการที่ตอบสนองความหมาย ความสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ของผู้คนหลายรุ่นในสังคมไทยร่วมสมัย ดังต่อไปนี้

1. รากฐานคติความเชื่อและมิติทางนันทนาการเชิงจิตวิญญาณ

รากฐานของประเพณีแขนงไหนตาตั้งอยู่บนคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่หลอมรวมกับหลักพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น โดยเชื่อว่าดวงวิญญาณผู้ล่วงลับจะกลับมาเยี่ยมลูกหลานในช่วงเดือนสิบ และการอุทิศส่วนกุศลผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ จะช่วยบรรเทาความทุกข์ของพวกเขา (พระสมพงษ์ จันทวิโส, 2558) อีกทั้ง ความเชื่อเรื่องเปรต ซึ่งเป็นดวงวิญญาณที่รอคอยบุญจากญาติยังทำให้พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโลกมนุษย์กับโลกหลังความตาย (ยโสธารา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2561) ขณะเดียวกัน การประกอบพิธี เช่น การจัดสำรับเซ่นไหว้ การร่วมทำบุญตักบาตร และการรวมเครือญาติ กลายเป็นกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมได้สัมผัสความสงบ ความอึดอึ้ง และความหมายของการกตัญญู ซึ่งเป็นรากฐานทางศีลธรรมของสังคมไทย (พระนัดดา จารุณโณ และคณะ, 2564) ซึ่งเมื่อพิจารณาผ่านกรอบนันทนาการ พิธีกรรมเหล่านี้จึงทำงานเสมือนนันทนาการเชิงจิตวิญญาณที่เปิดพื้นที่ให้สมาชิกในชุมชนได้ฟื้นฟูจิตใจ สร้างความผูกพันทางอารมณ์ และรำลึกถึงความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ทำให้แขนงไหนตาไม่ใช่เพียงพิธีกรรมตามประเพณี แต่เป็นโครงสร้างประสบการณ์ที่หล่อหลอมตัวตนและอัตลักษณ์ร่วม พร้อมเป็นรากฐานให้ประเพณียังคงความหมายและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนภายใต้พลวัตของสังคมร่วมสมัย

2. การตีความใหม่ในสังคมร่วมสมัย

เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ประเพณีแขนงไหนตาได้ถูกตีความใหม่ให้มีบทบาทเกินกว่าการเป็นพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษ โดยกลายเป็นพื้นที่ของนันทนาการเชิงการเรียนรู้ (recreation learning) ที่เปิด

โอกาสให้ผู้คนหลากหลายวัยและหลายชาติพันธุ์ได้ร่วมกันผลิตความหมายทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแสดงออก และการสร้างสัญลักษณ์ร่วมของชุมชน โดยมีผู้กระทำทางสังคม (social actors) เช่น ครู นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และเยาวชน ทำหน้าที่ปรับกรอบความเข้าใจเดิมเกี่ยวกับเปรต จากตัวแทนความน่าสะพรึงกลัวไปสู่สัญลักษณ์เชิงคุณธรรมที่เตือนให้คนระลึกถึงกตัญญูและความรับผิดชอบต่อครอบครัว (ยโสธารา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2561) การตีความเช่นนี้ทำให้กิจกรรมประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ การจัดขบวนแห่ ไปจนถึงการนำเสนอองค์ความรู้ท้องถิ่นในโรงเรียนและศูนย์วัฒนธรรม กลายเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่หล่อหลอมค่านิยมร่วมให้คนรุ่นใหม่รู้จักรักเหง้าและมีส่วนร่วมในเชิงสร้างสรรค์ (เจนจิรา เพชรธาราวัดน์ และยุวรี ผลพันธุ์, 2562) ดังนั้น การตีความใหม่จึงมิได้ทำให้ประเพณีหลุดจากกรอบจารีต แต่กลับทำให้ชนบทพัฒนาเป็นความต่อเนื่องเชิงวัฒนธรรม (สารณี ขาวดี, 2559) ที่รักษาแก่นเดิมด้านจิตวิญญาณควบคู่ไปกับการขยายบทบาทสู่ระบบนันทนาการร่วมสมัยที่ตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ อัตลักษณ์ และความหมายทางสังคมของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างกลมกลืน

3. การเปลี่ยนผ่านจากพิธีกรรมสู่พื้นที่นันทนาการสาธารณะ

พลวัตสำคัญที่ผลักดันให้ชนบทก้าวพ้นจากพิธีกรรมเฉพาะครอบครัวไปสู่การเป็นพื้นที่นันทนาการสาธารณะคือการเข้ามามีบทบาทของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งทำให้ประเพณีได้รับการสาธิตนิยมนิยาม ทั้งในแง่ขนาด ความหลากหลาย และการมีส่วนร่วมของประชาชน (อนันต์ชัย พัฒนะสิงห์, 2566) การจัดขบวนแห่สำหรับเซ่นไหว้ การประกวดขบวนแห่และนางรำ (ดังภาพที่ 1 และ 2) และการแสดงศิลปะพื้นบ้านต่าง ๆ ถูกออกแบบให้มีความโดดเด่นในฐานะการแสดงเชิงนันทนาการ ที่สร้างประสบการณ์ร่วมและความภาคภูมิใจทางอัตลักษณ์ของชุมชน (กมลลักษณ์ บุญมาก และคณะ, 2566) ซึ่งรูปแบบการจัดงานเช่นนี้ทำให้ประเพณีมิได้เป็นเพียงการสืบทอดจารีต แต่กลายเป็นเวทีกระจายพลังเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ (พระมหาธนรัฐ ภูมูเมธ, 2561) นอกจากนี้ การเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประเพณีทำงานผ่านมิติของนันทนาการยังช่วยสร้างเศรษฐกิจชุมชนและเสริมสร้างระบบทุนทางวัฒนธรรมให้มีพลวัตมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านสู่พื้นที่สาธารณะก็ได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดเชิงนันทนาการ เมื่อกิจกรรมบันเทิงเชิงพาณิชย์ เช่น คอนเสิร์ต สวนสนุก และการจัดจำหน่ายสินค้า เข้ามาแทรกซ้อนกับพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสัญญาณของการขยับตัวสู่พื้นที่นันทนาการตลาดมวลชน (mass recreation) และภาวะแปรเปลี่ยนเป็นสินค้า (commodification) ที่อาจลดทอนความหมายด้านจิตวิญญาณของประเพณี ขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นการประดิษฐ์ประเพณีเพื่อรับใช้ความต้องการทางเศรษฐกิจและภาพลักษณ์ของพื้นที่ในยุคสมัยใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างสมดุลเพื่อไม่ให้ความเชื่อและคุณค่าดั้งเดิมถูกกลืนไปกับแรงขับเคลื่อนของเทศกาลร่วมสมัย

ภาพที่ 1: ขบวนแห่เครื่องเซ่นไหว้ในงานประเพณีแซนโฌนตา ประจำปี 2568
อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 2: ขบวนแห่เครื่องเซ่นไหว้ในงานประเพณีแซนโฌนตา ประจำปี 2568
อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

4. การขยายตัวสู่ภูมิทัศน์นันทนาการดิจิทัล

การขยายตัวของประเพณีแซนโฌนตาเข้าสู่ภูมิทัศน์ดิจิทัลสะท้อนการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของระบบนิเวศนันทนาการร่วมสมัย ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมออกไปไกลกว่าพรมแดนชุมชนจริงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน สื่อออนไลน์ เช่น ภาพถ่าย วิดีทัศน์ การถ่ายทอดสดพิธีกรรม และบทความเชิงวัฒนธรรม ทำให้ประเพณีถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ดิจิทัล (digital space) ที่ผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามารถเข้าถึง เรียนรู้ และมีส่วนร่วมได้โดยไม่ต้องอยู่ในพื้นที่จริง (ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2567) ภูมิทัศน์ใหม่นี้ทำหน้าที่เป็นกลไกนันทนาการ (recreational mechanism) ที่ช่วยให้ประเพณีมีชีวิตชีวาขึ้นผ่านการมีปฏิสัมพันธ์สองทาง ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ และร่วมผลิตซ้ำเนื้อหา ซึ่งเสริมสร้างพลังทางสังคมให้แก่ชุมชนในฐานะผู้กำกับความหมายวัฒนธรรมของตนเองอย่างมีอิสระ

ขณะเดียวกัน การเข้าสู่โลกดิจิทัลยังสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เนื่องจากการเผยแพร่เทศกาลบนแพลตฟอร์มออนไลน์สามารถดึงดูดผู้สนใจให้เดินทางมาสัมผัสประสบการณ์จริงในพื้นที่ ทำให้ประเพณีกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของท้องถิ่น (Sahu et al., 2018) อย่างไรก็ตาม พลวัตนี้ก็มาพร้อมกับความท้าทายเชิงวิพากษ์ โดยเฉพาะความเสี่ยงต่อการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์จากการเผยแพร่ภาพพิธีกรรมอย่างรวดเร็ว การถ่ายทอดสดช่วงเวลาที่มีความสำคัญ อาทิ พิธีเซ่นผีบรรพบุรุษในวัด ซึ่งอาจถูกแปรเปลี่ยนเป็นวัตถุเพื่อความบันเทิงมากกว่าพื้นที่ทางจิตวิญญาณตามเจตนารมณ์

ดั้งเดิม ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชี้ให้เห็นว่านันทนาการดิจิทัลมิใช่เพียงพื้นที่เผยแพร่วัฒนธรรม แต่เป็นสนามต่อรองเชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องทางวัฒนธรรม ความเหมาะสมในการนำเสนอ และความคาดหวังของสาธารณชนต่อประเพณี

ดังนั้น การก้าวเข้าสู่ภูมิทัศน์ดิจิทัลจึงต้องอาศัยธรรมาภิบาลนันทนาการ (recreation governance) ที่กำกับดูแลการเผยแพร่เนื้อหาอย่างรอบคอบ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการเปิดพื้นที่ให้ผู้คนมีส่วนร่วมกับการปกป้องคุณค่าทางจิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ขณะเดียวกันต้องสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ สร้างพื้นที่สาธารณะ และต่อยอดมูลค่าทางสังคมวัฒนธรรมให้ยั่งยืน ผลลัพธ์คือ ภูมิทัศน์ดิจิทัลที่ไม่เพียงช่วยให้แบนด์วิดท์ดำรงอยู่ในโลกออนไลน์ แต่ยังทำให้ประเพณีสามารถขยายพลังทางสัญลักษณ์และมีบทบาทในสังคมร่วมสมัยอย่างมีชีวิตชีวาและมีความหมายมากยิ่งขึ้น

บทบาทของกิจกรรมนันทนาการในประเพณีแซนโฎนตา

กิจกรรมนันทนาการที่ปรากฏในพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนภายใต้ประเพณีแซนโฎนตาทำหน้าที่เป็นกลไกหล่อหลอมความหมายร่วมผ่านไตรมิติคุณค่าเชิงนันทนาการ (recreation value triad) ซึ่งประกอบด้วยมิติสุขภาพ ความสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ โดยทั้งสามมิติสอดประสานกันในฐานะโครงสร้าง คุณค่าที่หล่อเลี้ยงให้ประเพณีนี้ยังคงเป็นระบบนิเวศวัฒนธรรมที่มีชีวิต สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกันยังรักษาจิตวิญญาณและความหมายดั้งเดิมไว้ได้อย่างมั่นคง ดังนี้

1. การสร้างคุณค่าเชิงสุขภาพของครอบครัว

มิติสุขภาพของครอบครัวของประเพณีแซนโฎนตาเกิดจากการผสมผสานระหว่างพิธีกรรม ความเชื่อ และการเคลื่อนไหวร่างกาย ซึ่งทำงานร่วมกันในฐานะนันทนาการเชิงบำบัด (therapeutic recreation) ที่ช่วยฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจ พิธีรำแม่เมด หรือบุญโกละมะมัดซึ่งใช้ทำนองดนตรีกันตรึมและปี่พาทย์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการปรับอารมณ์และเยียวยาความเจ็บป่วย สอดคล้องกับแนวคิดดนตรีบำบัดที่ชี้ว่าจังหวะและเสียงสามารถลดความเครียดและปรับสมดุลทางอารมณ์ (ธันต์ชัย พัฒนะสิงห์ 2566; Li et al. 2008) ขณะเดียวกันพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลและการขอขมาผู้ใหญ่ช่วยปลดปล่อยความกังวล สร้างความอบอุ่น และฟื้นฟูพลังทางใจของผู้เข้าร่วม ส่วนกิจกรรมสาธารณะ เช่น ขบวนแห่ การร้องรำทำเพลง และการเคลื่อนไหวในพื้นที่พิธีกรรม ล้วนช่วยลดภาวะเหนื่อยล้าและส่งเสริมสมรรถนะทางกาย ทำให้ประเพณีทำหน้าที่เป็นพื้นที่บำบัดเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานสุขภาพกาย ใจ และจิตวิญญาณอย่างกลมกลืนในชีวิตชุมชน

2. การสร้างคุณค่าเชิงความสัมพันธ์และทุนทางสังคม

มิติความสัมพันธ์และทุนทางสังคมของแซนโฎนตาปรากฏเด่นชัดผ่านกิจกรรมร่วมของครอบครัวและชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นนันทนาการเชิงความสัมพันธ์ (relational recreation) ซึ่งช่วยฟื้นคืนความผูกพันและสร้างความมั่นคงของเครือญาติ กระบวนการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ การจัดบ้าน การรวมญาติ และการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกแต่ละช่วงวัย ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือ ความเอื้ออาทร และการสื่อสารระหว่างรุ่น (สุภาพร ลาธุลี และคณะ, 2561) อีกทั้ง การรวมตัวของลูกหลานที่เดินทางกลับบ้านยังเสริมความรู้สึกเป็น

เจ้าของชุมชนและพื้นที่ความทรงจำร่วมกัน ส่งผลให้ชุมชนมีพลังทางสังคมที่เหนียวแน่น (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และอุทัย ภูคหิน, 2562) นอกจากนี้ พื้นที่งานบุญยังเป็นลานพบปะสาธารณะที่ผู้สูงวัย เพื่อนบ้าน และผู้กลับถิ่นได้แลกเปลี่ยนเรื่องราวชีวิต ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและสร้างความมั่นคงทางสังคมในระดับโครงสร้าง ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า แชนโหนดทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมที่ยึดโยงผู้คนเข้าด้วยกันและเสริมศักยภาพชุมชนให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ได้อย่างมั่นคง

3. การสร้างคุณค่าเชิงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจร่วม

มิติอัตลักษณ์ของประเพณีแซนโหนดเกิดจากการใช้กิจกรรมนันทนาการเป็นเวทีสาธารณะในการสื่อสารความเป็นเราของชุมชนไทยเชื้อสายเขมร ทั้งผ่านการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง การแสดงกันตรึม การประกวดสำหรับเครื่องเช่นไหว้ และขบวนแห่ที่สะท้อนภูมิปัญญาและรากเหง้าวัฒนธรรมที่สืบทอดมา ยาวนาน (วรี เรืองสุข และธีระพงษ์ ทศวัฒน์, 2567) กระบวนการเหล่านี้ทำงานเป็นนันทนาการเชิงอัตลักษณ์ (identity recreation) ที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้สร้างสรรค์ แสดงออก และยืนยันตัวตนในแบบของตนเอง ขณะเดียวกันการที่หน่วยงานรัฐสนับสนุนให้ประเพณีเป็นเทศกาลประจำจังหวัด ทำให้ชุมชนมีเวทีในการสื่อสารอัตลักษณ์ต่อสาธารณะและสร้างภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งมากขึ้น กิจกรรมที่ผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้านหรือการออกแบบขบวนแห่ ยังสะท้อนพลวัตของประเพณีภายใต้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งไม่ทำลายแก่นสารเดิม แต่กลับเสริมพลังให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจร่วมและสามารถต่อยอดสู่วัฒนธรรมร่วมสมัยและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

ปัจจัยขับเคลื่อนและการแปรเปลี่ยนของมิตินันทนาการ

การดำรงอยู่และพลวัตของประเพณีแซนโหนดในฐานะพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยมิได้เป็นผลจากมิติพิธีกรรมเพียงด้านเดียว หากเป็นผลของแรงขับเคลื่อนเชิงโครงสร้างทั้งระดับจุลภาคและมหภาคที่ซ้อนทับกันอย่างซับซ้อน โดยการผสมผสานปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี นโยบาย และการเมือง ได้ทำให้รูปแบบการสืบทอด การมีส่วนร่วม และการตีความความหมายเชิงนันทนาการของประเพณีเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ หัวข้อนี้ผู้เขียนจึงได้นำเสนอผลการสังเคราะห์ปัจจัยหลักห้าประการที่กำหนดทิศทางของมิตินันทนาการในแซนโหนด โดยมองประเพณีในฐานะระบบนิเวศนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. พลวัตทางเศรษฐกิจ-สังคม กับการธำรงนันทนาการเชิงความสัมพันธ์

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัยมีอิทธิพลโดยตรงต่อรูปแบบการสืบทอดแซนโหนด โดยเฉพาะการย้ายถิ่นของแรงงานสู่เมืองที่ทำให้จำนวนผู้ร่วมพิธีในระดับชุมชนลดลง แต่ผลลัพธ์กลับปรากฏในทิศทางที่ซับซ้อนกว่าในเชิงนันทนาการ เพราะการขาดหายไปของแรงงานถาวรในหมู่บ้าน กลับทำให้การเดินทางกลับบ้านในช่วงแซนโหนดกลายเป็นกิจกรรมนันทนาการเชิงความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพสูงขึ้น ผู้คนไม่เพียงกลับมาร่วมพิธีกรรม หากกลับมาเพื่อพบปะเครือญาติ พื้นที่ความผูกพัน และพื้นที่ประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่สังคมเมืองไม่อาจทดแทนได้ การรวมตัวในลักษณะนี้ทำให้แซนโหนดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการ

สร้างทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนชนบทในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกัน แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เปิดพื้นที่ให้ประเพณีแสดงบทบาทใหม่ผ่านกิจกรรมสร้างรายได้ เช่น การขายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การบริการท่องเที่ยว และการจัดแสดงวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถของ แชนโหนดในการปรับตัวเข้าสู่โครงสร้างเศรษฐกิจและค่านิยมร่วมสมัย โดยไม่สูญเสียบทบาทพื้นฐานในฐานะ พื้นที่ของครอบครัวและชุมชน

2. เทคโนโลยีดิจิทัลกับความท้าทายเชิงนวัตกรรม

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนโครงสร้างการจัดงานและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประเพณีอย่าง สั้นเชิง การถ่ายทอดสด การผลิตสื่อออนไลน์ และการสร้างพื้นที่ดิจิทัล (digital space) ทำให้ชนโหนดาก ายเป็นประเพณีที่ก้าวข้ามการรับรู้แบบพื้นที่ปิด เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่และผู้ที่ยอยู่นอกพื้นที่สามารถ เข้าถึง-เรียนรู้-มีส่วนร่วม ได้ในระดับที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยเทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นทรัพยากรนันทนาการ ร่วมสมัยที่ขยายความหมายของประเพณีให้กว้างขึ้นในระดับภูมิภาคและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงนี้มาพร้อมความท้าทายสำคัญ เนื่องจากการนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัลมีแนวโน้มทำให้ประเพณี ถูกทำให้เป็นสื่อบันเทิงมากกว่าพื้นที่จิตวิญญาณ ความเร่งรีบของการผลิตคอนเทนต์ไลฟ์ การเน้นภาพสีสันของ ขบวนแห่ และการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดผู้ชม อาจลดทอนคุณค่าของนันทนาการเชิงจิตวิญญาณที่เน้นความ สงบ การระลึกถึงบรรพบุรุษ และการปฏิบัติร่วมในครอบครัว ดังนั้น ความท้าทายสำคัญของยุคดิจิทัลจึงอยู่ที่ การสร้างสมดุลระหว่างการเผยแพร่กับการรักษาสาระทางพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ประเพณีสูญเสียแก่น ความหมายอันเป็นรากฐานเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

3. นโยบายและมิตินโยบายในการกำกับนันทนาการ

นโยบายภาครัฐและโครงสร้างการเมืองท้องถิ่นเป็นแรงขับเคลื่อนที่มีอิทธิพลสูงต่อการพัฒนา แชนโหนดในฐานะเทศกาลสาธารณะ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดงานมีบทบาทสำคัญในการจัด ระบบงาน การบริหารงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และการขยายรูปแบบกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและ มั่นคง ดังนั้น นโยบายนี้จึงทำให้ชนโหนดากลายเป็นเครื่องมือทางสังคม (social instrument) ที่ใช้สร้าง ความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และเสริมความเป็นอัตลักษณ์จังหวัด

มิตินโยบายมีความเด่นชัดเมื่อผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้นำท้องถิ่น และตัวแทนรัฐเข้าร่วมประกอบ พิธีกรรม ซึ่งไม่เพียงสะท้อนการรับรองทางสัญลักษณ์ แต่ยังบ่งชี้ถึงความพยายามเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของ ชาวไทยเชื้อสายเขมรเข้ากับกรอบรัฐชาติ ทำให้ชนโหนดากลายเป็นเวทีทางวัฒนธรรม-การเมือง ที่เปิดพื้นที่ ให้การต่อรองอัตลักษณ์เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประเพณีนี้ไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมศาสนา แต่ยังเป็นพื้นที่เชิงนโยบายที่ใช้ลดช่องว่างระหว่างรัฐกับชุมชนชาติพันธุ์ สร้างความเข้าใจร่วมในสังคม พหุวัฒนธรรมอีกด้วย

4. การแปรเปลี่ยนเป็นสินค้าเชิงนันทนาการ

การเปลี่ยนชนโหนดาสู่สินค้าเชิงวัฒนธรรม (cultural commodity) เป็นกระบวนการที่ชัดเจนใน ยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการขยายตัวของกิจกรรมหมวดนันทนาการตลาดมวลชน เช่น เวทีคอนเสิร์ต เครื่องเล่น

สวนสนุก ตลาดนัด และพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมือง ซึ่งถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลอย่างกลมกลืน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่รองรับความต้องการของผู้เข้าร่วมในยุคใหม่ที่คาดหวังความบันเทิงควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และทำให้ประเพณีมีมิติทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ แต่อย่างไรก็ตาม การเชิงพาณิชย์มากเกินไปอาจก่อให้เกิดภาวะลดทอนคุณค่าดั้งเดิม เมื่อบรรยากาศทางจิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ถูกลบด้วยกิจกรรมที่มุ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าการประกอบพิธีกรรม หากไม่มีการจัดการที่ดี การสร้างรายได้อาจเข้ามากำหนดทิศทางของกิจกรรมจนช่องว่างระหว่าง “ความหมายทางวัฒนธรรม” และ “ความต้องการของตลาด” ห่างออกจากกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น ความท้าทายเชิงนโยบายและการบริหารจัดการจึงอยู่ที่การสร้างสมดุลระหว่างการคงไว้ซึ่งคุณค่าดั้งเดิมและการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้แผนภูมิตาเป็นทั้งพื้นที่ศรัทธาและพื้นที่นันทนาการเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

5. ความยั่งยืนของนิเวศนันทนาการและอนาคตของแผนภูมิตา

ความยั่งยืนของแผนภูมิตาขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนในการสืบทอดองค์ความรู้สืบทอดใหม่และการปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขร่วมสมัยโดยไม่สูญเสียแก่นความหมายของพิธีกรรม โดยการบูรณาการการเรียนรู้ดิจิทัล การออกแบบกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ตอบสนองความสนใจของเยาวชน และการสร้างพื้นที่ให้องค์กรภาครัฐ-เอกชน-ชุมชนร่วมกันพัฒนาประเพณี ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของนิเวศนันทนาการที่ยั่งยืน (sustainable recreational ecosystem) และนอกจากนี้ การเปรียบเทียบกับประเพณีในภูมิภาค เช่น บุญข้าวสาก ยังช่วยให้ชุมชนเห็นรูปแบบการจัดการ ความเสี่ยง และโอกาสของการพัฒนาแผนภูมิตาได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการวางนโยบายระยะยาว หากสามารถสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แผนภูมิตาจะก้าวข้ามความเป็นประเพณีเฉพาะถิ่นและพัฒนาเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ตอบโจทย์ สุขภาวะ อัตลักษณ์ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของสังคมไทยในอนาคต

แนวทางการพัฒนานวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืน

การพัฒนาประเพณีแผนภูมิตาให้ก้าวไปสู่ความยั่งยืนในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องปรับมุมมองจากการสืบทอดพิธีกรรมเชิงจารีตเพียงด้านเดียว ไปสู่การสร้างระบบนิเวศนันทนาการ (recreational ecosystem) ที่หลอมรวมองค์ความรู้ทางสังคม สุขภาวะ เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นพลวัต โดยแนวทางต่อไปนี้ผู้เขียนได้สังเคราะห์จากองค์ความรู้ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนาความยั่งยืนของประเพณีต้องเกิดจากความสมดุลระหว่างการธำรงคุณค่าดั้งเดิม การตอบสนองต่อเงื่อนไขร่วมสมัย และการสร้างบทบาทใหม่ที่มีความหมายต่อชุมชนอย่างแท้จริง ดังนี้

1. การสร้างนวัตกรรมนันทนาการเพื่อสุขภาวะองค์รวมและทุนทางสังคม

การพัฒนาแผนภูมิตาควรตั้งอยู่บนหลักการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม (holistic well-being) ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงมิติกาย อารมณ์ จิตใจ และจิตวิญญาณเข้าด้วยกันอย่างเป็นธรรมชาติ โดยพิธีกรรมที่มีบทบาทเยียวยา เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศล การบรรเลงดนตรีกันตรึม หรือการประกอบพิธีขอขมา สามารถ

นำมาพัฒนาต่อเป็นนันทนาการเชิงบำบัดที่ช่วยคลายความวิตกกังวลและฟื้นฟูความสงบภายในของผู้ปฏิบัติ ขณะเดียวกันประเพณีในฐานะ “วาระรวมญาติ” ทำให้เกิดนันทนาการเชิงความสัมพันธ์ที่ช่วยลดความโดดเดี่ยวของสังคมเมือง เสริมความแน่นแฟ้นของเครือญาติ และสร้างทุนทางสังคม ผ่านการพบปะ ร่วมแรง ร่วมใจ และการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน ซึ่งการพัฒนาในแนวทางนี้ยังเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ร่วมสร้าง ความหมาย ผู้เล่าเรื่อง และผู้ปรับประยุกต์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัยโดยไม่สูญเสียแก่นสารดั้งเดิม

2. การกำกับดูแลนันทนาการเพื่อป้องกันการแปรเปลี่ยนเป็นสินค้า

การขยายตัวของกิจกรรมท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทำให้ประเพณีมีความเสี่ยงต่อการถูกลดทอนเป็นเพียงสินค้าเชิงวัฒนธรรมซึ่งอาจกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าทางจิตวิญญาณของพิธีกรรม ดังนั้น จำเป็นต้องจัดวางธรรมาภินันทนาการที่ชัดเจน เพื่อแยกความเหมาะสมระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับกิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น การกำหนดเวลาและพื้นที่เฉพาะสำหรับคอนเสิร์ตหรือสวนสนุก ทั้งนี้เพื่อป้องกันการรบกวนพิธีกรรมหลัก สำหรับแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ การแปรรูปอาหารพื้นเมือง หรือผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม ต้องตั้งอยู่บนหลักไม่บิดเบือนแก่นของพิธีกรรม และมีระบบแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อให้รายได้ที่เกิดขึ้นกลายเป็นแรงสนับสนุนต่อการดำรงประเพณี แทนที่จะเป็นแรงผลักดันให้พิธีกรรมถูกเปลี่ยนรูปเพื่อสนองตลาดมากเกินไป

3. การสร้างทุนทางวัฒนธรรมดิจิทัลและธรรมาภินานาชาติสิ่งแวดล้อม

ยุคดิจิทัลเปิดโอกาสให้ประเพณีชนบทก้าวข้ามข้อจำกัดของพื้นที่ทางกายภาพ โดยสามารถสร้างทุนทางวัฒนธรรมดิจิทัล (digital cultural capital) ผ่านฐานข้อมูลออนไลน์ การรวบรวมเรื่องเล่าเชิงชาติพันธุ์ การถ่ายทอดสดพิธีกรรม และการออกแบบสื่อร่วมสมัยที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งการใช้เทคโนโลยีในลักษณะนี้ทำให้ประเพณีเป็นเครื่องมือเชื่อมอดีตกับปัจจุบัน โดยยังสามารถเปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความใหม่ที่ไม่ทำลายสาระของพิธีกรรม ขณะเดียวกัน ความยั่งยืนในระยะยาวต้องคำนึงถึงมิติสิ่งแวดล้อม โดยยกระดับการจัดงานให้เป็นเทศกาลสีเขียว (green festival) ลดการใช้วัสดุสิ้นเปลือง ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า และสนับสนุนระบบจัดการขยะเชิงหมุนเวียน การผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในลักษณะนี้จะช่วยการต่อยอดบทบาทของชนบทในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่รับผิดชอบต่อโลกและชุมชนในเวลาเดียวกัน

4 การบูรณาการเชิงนโยบายและการมีส่วนร่วมจากฐานราก

ความยั่งยืนในระดับโครงสร้างต้องเกิดจากการบูรณาการบทบาทของภาครัฐ ภาคประชาสังคม ชุมชน ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา นโยบายภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน (enabler) ที่สร้างเงื่อนไขเอื้อต่อการดำเนินงาน เช่น การจัดสรรงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และการบรรจุประเพณีในแผนพัฒนาท้องถิ่น ในขณะที่ภาคประชาสังคมและชุมชนควรเป็นผู้นำการขับเคลื่อนผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมจากฐานราก (bottom-up participation) ทั้งนี้เพื่อให้แนวทางการจัดงานตอบสนองต่อคุณค่าที่ชุมชนยึดถือจริง และสะท้อนความต้องการของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเจ้าของประเพณี ซึ่งการประสานบทบาทเหล่านี้ทำให้ชน

โขนตาสามารถพัฒนาเป็น นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ที่มั่นคง ปรับตัวได้ และคงความหมายดั้งเดิมไว้ อย่างมีศักดิ์ศรี

บทสรุป

ประเพณีแซนโขนตาในฐานะพื้นที่นันทนาการเชิงวัฒนธรรมสะท้อนพลวัตการปรับตัวจากรากฐาน ความเชื่อและพิธีกรรมไปสู่การเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ดิจิทัลที่เปิดกว้างและมีชีวิตชีวา โดยทำหน้าที่ ตอบสนองทั้งความศรัทธาดั้งเดิมและความต้องการร่วมสมัยอย่างสมดุล โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่เพียงส่งเสริม สุขภาวะทางกาย จิตใจ และอารมณ์ หากยังเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน รวมทั้งธำรง อัตลักษณ์และความภาคภูมิใจร่วม ที่หล่อหลอมเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ การขยายตัวจากพิธีกรรมครัวเรือน ไปสู่เทศกาลสาธารณะและการต่อยอดในโลกดิจิทัลยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของมิติทางนันทนาการภายใต้ อิทธิพลของเศรษฐกิจ สังคม และโลกาภิวัตน์ ซึ่งนำมาทั้งโอกาสใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และความท้าทายในการรักษาคุณค่าดั้งเดิมไม่ให้ถูกกลดทอน ส่วนในมิติการพัฒนา แซนโขนตาถูกมองว่าเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สามารถขับเคลื่อนความยั่งยืนผ่านการ บูรณาการสุขภาวะ อัตลักษณ์ ทุนสังคม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เทคโนโลยีดิจิทัล สิ่งแวดล้อม และนโยบายรัฐ อย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้ประเพณีนี้คงอยู่ในฐานะทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและพลังสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อน ความเข้มแข็งของสังคมไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กมลลักษณ์ บุญมาก กาญจนา บุญถนอม เจิดอรุณ บานบัว ธนวรรณ ประสานพันธ์ อธิติยา พรหมสอน อภิสรา บุญตา รุจาภา ประวงษ์ ศันสนีย์ มณีโชติ และวาสนา วงศ์ยมยอง. (2566). การเปรียบเทียบความเชื่อ และวิเคราะห์คตินิยมในประเพณีแซนโขนตา ของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในหมู่ที่ 6 บ้านสมบัติเจริญ ตำบลกุดโบสถ์ อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารชัยพฤกษ์ภิรมย์ คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 5(1), 23-39.
- เจนจิรา เพชรธาววัฒน์ และยุวรี ผลพันธิน. (2562). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบ การสืบสานประเพณีแซนโขนตาเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน. *วารสารมหาจุฬา วิชาการ*, 6(1), 232-245.
- ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์. (2566). วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีในจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการแห่งอนาคต*, 3(2), 29-39.
- พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนญาโณ/โสตา) และพระมหามิตร ฐิตปัญโญ. (2562). ความเชื่อในประเพณี แซนโขนตาของจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 19(3), 285-294.
- พระครูรัตนญาณโสภิต. (2563). การอนุรักษ์ประเพณีแซนโขนตาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวอำเภอสตึก จังหวัด บุรีรัมย์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 8(2), 561-573.

- พระนัด จารุณโณ (ยี่รัมย์) สงวน หล้าโพนทัน และพระครูวินัยธรธรรมรัตน์ เขมธโร. (2564). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำบุญแสนโพนตา ของชาวจังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 6(2), 301–315.
- พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ขวโน (มุ่มทอง), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, พระราชวิมลโมลี. (2022). ศึกษาเปรียบเทียบ ประเพณีบุญแสนโพนตากับประเพณีบุญข้าวสากใน จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 13(2), 49–62.
- พระมหาธนรัฐ รัตนเมธ. (2561). กันโตนดาร์: สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณของบรรพชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 3(1), 123–138.
- พระสมพงษ์ จันทวิโส. (2558). ศึกษาความเชื่อเรื่องเปรตที่ปรากฏในประเพณีแสนโพนตาของจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวัฒนธรรมการพุทธศาสนาปริทรรศน์*, 2(1), 117–126.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร เกริกวุฒิ กันเที่ยง พระครูสาธุกิจโกศล สุริยา คลังฤทธิ์ และเฉลิมเกียรติ แก้วหอม. (2564). มะม่วง พิธีกรรมการสื่อสารกับดวงวิญญาณของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร. *วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 4(1), 74–97.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร นิรัช เรืองแสน ปานจิตร์ สุกุมลย์ จำนงค์ จันทรเชียว และสุริยา คลังฤทธิ์. (2567). ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการเรียนรู้ประเพณีแสนโพนตา กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายเขมร เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ของนักเรียนโรงเรียนเมืองสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา*, 2(3), 12–27.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร พระสำเร็จ อินทยุง และสุริยา คลังฤทธิ์. (2561). เปรตกับความสัมพันธ์กับประเพณีแสนโพนตาของชาวไทยเขมร. *วารสารวัฒนธรรมการพุทธศาสนาปริทรรศน์*, 5(1), 41–52.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร. (2561). ประเพณีแสนโพนตา: วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 16(2), 237–249.
- วรี เรืองสุข และธีระพงษ์ ทศวัฒน์. (2567). อัตลักษณ์ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร ตำบลดงน้อย อำเภอรามราช จังหวัดฉะเชิงเทรา. *Journal of Modern Learning Development*, 9(12), 576–590.
- สารภี ขาวดี. (2559). ประเพณีแสนโพนตา: การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 7(2), 131–163.
- สารภี ขาวดี. (2560). ประเพณีแสนโพนตาบูชาบรรพบุรุษ: บทบาทประเพณีที่มีต่อชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน. *วารสารไทยศึกษา*, 13(2), 153–182.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว และอุทัย ภูคดหิน. (2562). แสนโพนตา : ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร*, 8(2), 171–180.

- สุภาพร ลาธุลี อธิวัตร ศรีสมบัติ และชาตรี เกษโพนทอง. (2561). การศึกษาประเพณีแซนโฎนตาของบ้าน
ทวารโพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 3(1), 1-13.
- Bourdieu, P. (2018). The forms of capital. In *The sociology of economic life* (pp. 78-92).
Routledge.
- Gray, P. (1991). *Introduction: Inventing Traditions*. In *Marginal Men: Edward Thomas; Ivor
Gurney; JR Ackerley* (pp. 1-15). London: Palgrave Macmillan UK.
- Henderson, K. A., Presley, J., & Bialeschki, M. D. (2004). Theory in recreation and leisure
research: Reflections from the editors. *Leisure sciences*, 26(4), 411-425.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (2012). *The invention of tradition*. Cambridge university
press.
- Jansen-Verbeke, M., & Dietvorst, A. (1987). Leisure, recreation, tourism: A geographic view on
integration. *Annals of Tourism Research*, 14(3), 361-375.
- Li, C. L., Absher, J. D., Hsu, Y. C., & Graefe, A. R. (2008). *Approaches to measuring cultural
diversity in recreation*. In: Chavez, Deborah J.; Winter, Patricia L.; Absher, James D., eds.
2008. Recreation visitor research: studies of diversity. Gen. Tech. Rep. PSW-GTR-210.
Albany, CA: US Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Southwest Research
Station. 207-216. Chapter 17, 210, 207-216.
- Sahu, N., Deng, H., & Molla, A. (2018). *A capability based framework for customer experience
focused digital transformation*. In *Australasian Conference on Information Systems
2018*. UTS epress.
- Wright, D. (2022). How culture became digital: editor's introduction. *International Journal of
Cultural Policy*, 28(7), 777-785.